

in the Republic of Malta (1990-2000). The analysis of the Maltese experience in the activity of the government, educational institutions, non-government organizations and parents' ability to create optimal conditions for the development of the potential of persons with various forms of violations was carried out.

The discrepancies between the need for mainstreaming development and the existing regulatory dogmas of the educational sector were found out; the semantic aspects of legal documents, updated according to the needs of the national policy in the field of special education of the Republic of Malta were covered.

Activities of non-government organizations in addressing the key objectives of mainstreaming concerning integration of children with special needs into the general educational space are described; the improvement of process of their educational training is covered; expanding of the opportunities of social contacts through their participation in public programs, etc. is mentioned.

The importance of social model of disability, the principles of differentiation, individualization, inclusion and respect for diversity in the realization of the concept of complete integration of citizens with disabilities into social life is described.

The article focuses on the role of the educational community in the introduction of inclusive education in the Republic of Malta; on ensuring «quality education for everybody»; on creating a new National Minimum Curriculum; on developing specialized programs adapted to the needs of children with various disabilities.

There are covered the basic achievements of the educational mainstreaming, which became the basis for further scientific studies to examine methods of updating curricula and programs; experience in restructuring of educational institutions and the development of special educational institutions; the specifics of personnel training for inclusive education; participation of parents in decision-making in the field of inclusive education, etc.

Key words: integration, educational mainstreaming, inclusive education, special education, individuals with disabilities, disabled people, social model, principles.

УДК 37.016:34

Любов Висоцька

ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ШКІЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті зроблено аналіз освітньої нормативно-правової бази Міністерства освіти Української РСР для визначення змісту шкільної правової освіти. Встановлено, що правове навчання в середніх

загальноосвітніх закладах у другій половині ХХ століття здійснювалося через опанування учнями наступних шкільних курсів: «Конституція СРСР», «Суспільствознавство», «Основи Радянської держави та права». Детальне вивчення перелічених шкільних курсів дозволило з'ясувати, що змістова компонента шкільної правової освіти цілком була підпорядкована освітній політиці держави та визначалася потребами її політико-історичного, соціально-економічного будівництва.

Ключові слова: зміст освіти, зміст навчання, навчальна програма, шкільна правова освіта.

Высоцкая Л. Тематическое содержание школьного правового образования во второй половине ХХ столетия.

В статье сделан анализ образовательной нормативно-правовой базы Министерства образования Украинской ССР для определения содержания школьного правового образования. Установлено, что правовое обучение в средних общеобразовательных учреждениях во второй половине ХХ столетия осуществлялось через изучение учениками школьных курсов «Конституция СССР», «Обществоведение», «Основы Советского государства и права». Детальное изучение перечисленных школьных курсов позволило выяснить, что содержательный компонент школьного правового образования был подчинен политике государства в области образования и определялся условиями его политико-исторического, социально-экономического строительства.

Ключевые слова: содержание образования, нормативно-правовой акт, образование, школьное право.

Одним із пріоритетних напрямків реформування освітньої сфери в Україні є оновлення змісту освіти. Про це йдеться в Законі України «Про загальну середню освіту» (1999 р.): «*визначення структури та змісту загальної середньої освіти*» [6]; Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 р. (Указ Президента України № 344/2013 від 25.06.2013 р.): «*модернізація структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу*» [9]; Концептуальних засадах реформування середньої освіти «*Нова українська школа: «Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві*» [1] та інших нормативно-правових освітніх актах держави. Це актуалізувало визначення сутності поняття змісту освіти та її складових частин, однією з яких є правова освіта. Пошук універсального тлумачення змісту освіти сприяв

активізації наукових розвідок багатьох сучасних науковців (І. Малафійк, Н. Мойсенюк, О. Корсакова, А. Кузьмінський, Н. Ракова, Т. Степанова, С. Трубачова, В. Чайка та ін.). Зміст сучасної шкільної правової освіти досліджували такі сучасники, як А. Гуз, Л. Рябовол, О. Пометун, Т. Ремех, І. Гейко та ін.

Мета статті – проаналізувати нормативно-правову освітню базу II пол. XX ст. задля встановлення змістового компонента шкільної правової освіти в зазначений період для визначення її переваг і недоліків.

У нашому теоретичному дослідженні ми використовуємо поняття «зміст освіти», «зміст навчання», «навчальна програма». Тому для подальшої розвідки зазначимо, що під змістом освіти ми будемо вважати, слідом за вище переліченими науковцями, систему знань, умінь та навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток особистості. Також слід зауважити, що зміст освіти відображається в навчальних предметах, а зміст навчання – в навчальному матеріалі. Зміст навчального предмета в цілому та конкретизація його тем і розділів визначено навчальною програмою.

Змісту шкільної правової освіти в часи тотальної ідеологізації суспільства контролювався центральними союзними органами влади та був підпорядкований державі. Про це свідчить нормативно-правова база Міністерства освіти і науки Української Радянської Соціалістичної Республіки (Збірники наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР), яку ми й використали для вивчення предметно-тематичної (змістової) еволюції шкільної правової освіти в другій половині XX століття.

Правове навчання і виховання правосвідомого громадянина в другій половині XX століття здійснювалося через вивчення наступних шкільних курсів: «Конституція СРСР» (50-60-ті рр. XX ст.), «Конституція УРСР» (60-ті рр. XX ст.), «Суспільствознавство» (60-80-ті рр. XX ст.), «Основи Радянської держави і права» (70-80-ті рр. XX ст.), «Правознавство» (90-ті-2000-ні рр. XX-XXI ст.)

Вивчення курсу суспільствознавство було розпочато з 1962/63 н.р. у випускних класах середньо освітньої школи. Суспільствознавство стало ефективним засобом формування комуністичного світогляду радянського населення. Як навчальний

курс, воно сприяло систематизації, узагальненню і розвитку знань, що здобувалися в школі [4]. Розглянемо тематику дисципліни у вигляді таблиці.

Таблиця 1

**Тематика курсу «Суспільствознавство»
(Програма для середньої школи, 70 год.)**

№ з/п	Тематика курсу	Кількість годин	Зміст
1.	Діалектичний та історичний матеріалізм – основа наукового світогляду.	18	Учні повинні знати, що найбільше завоювання наукової думки – історичний матеріалізм, який дає цілісну і структурну наукову теорію, яка показує, як з одного укладу життя, внаслідок зростання продуктивних сил, розвивається інший, більш високий.
2.	Капіталізм – останній експлуататорський лад. Від капіталізму до соціалізму.	9	Перехід від імперіалізму до капіталізму – основний зміст епохи. Учні одержували цілісне наукове уявлення про комунізм як вищу форму життя суспільства.
3.	Комуністична партія Радянського Союзу – керівна і спрямовуюча сила радянського суспільства.	4	Розуміння зростання ролі КПРС в комуністичному будівництві.
4.	Заклучення.	3	Соціалізм – сьогоднішній день сотень мільйонів людей і завтрашній день усього людства.

Із перелічених тем видно, що зміст цього курсу тісно переплітається з історичною освітою. Основна ж змістова компонента курсу направлена на озброєння учнів глибокими знаннями, формування діалектико-матеріалістичних поглядів особистості учня як активного і свідомого учасника комуністичному будівництві [5]. Зміст шкільної правової освіти орієнтований на інтереси радянського суспільства та направлений на формування у людини усвідомлення себе необхідним елементом і засобом його існування та процвітання.

Про те, що шкільна правова освіта стає засобом державного впливу на формування радянської правосвідомості людей, свідчить Наказ Міністерства освіти УРСР № 211/5-11 від 4 липня 1972 р. «Про поліпшення вивчення основ радянського права у загальноосвітніх школах, педагогічних училищах та педінститутах», де мова йде про правове виховання учнівської молоді через викладання в 10 класі загальноосвітніх шкіл, педагогічних училищах курсу «Суспільствознавство», а на історичних факультетах педагогічних інститутів через вивчення спецкурсу «Основи радянської держави і права», та про накопичення досвіду з правової пропаганди, що викликає потребу у роз'ясненні радянських законів через позакласну виховну роботу. Так, в Інструктивно-методичному листі про правове виховання учнівської та студентської молоді для поглиблення знань учнів із радянського права в усіх класах загальноосвітніх шкіл з 1972/73 н.р. у практику позакласної роботи вводиться курс бесід (15-20 год. на рік) на морально-етичні та правові теми [10]. Зміст цієї роботи мав сприяти зміцненню соціалістичної законності та правопорядку.

Тому наступним кроком розвитку шкільної правової освіти учнівської молоді стає запровадження в 1977 р. спеціальних занять (бесід) для вивчення Конституції СРСР [11].

Таблиця 2

Тематика вивчення Конституції СРСР

№ з.п.	Клас	Форма роботи	Тематика і зміст
1.	I-III	3-4 бесіди	Конституція Батьківщини Великого Жовтня. Наша Батьківщина – Союз Радянських Соціалістичних Республік. Громадянин країни Рад.
2.	IV, V, VI, VII	9 занять	Конституція СРСР – підсумок досягнень і перемог. Радянська держава – держава всього народу. СРСР – оплот миру. Ради – влада народу, влада для народу. Партія Леніна нас до торжества комунізму веде. Великі права радянської людини. Громадянином бути зобов'язаний. Союзом незламним республіки вільні. Конституція СРСР – маяк для всіх народів.

Продовження таблиці 2

3.	VI, IX, X, (XI)	Заняття не менше 9 год.	Причини створення нової Конституції СРСР, її особливості та основні риси (1 год.). Народне обговорення проекту нової Конституції СРСР і думки роботи позачергової сьомої сесії Верховної Ради СРСР (1 год.). Основи суспільного устрою і політики СРСР (4 год.). Держава і особа (5 год.). Національно-державний устрій СРСР. Герб, прапор і гімн СРСР (2 год.). Ради народних депутатів і порядок їх обрання (1 год.). Найвищі органи державної влади і управління СРСР (1 год.). Правосуддя, арбітраж і прокурорський нагляд. Дія Конституції СРСР і порядок її зміни (1 год.). Всесвітньо-історичне значення нової Конституції СРСР (1 год.).
----	-----------------	-------------------------	--

За тематичним змістом, наведеним у таблиці № 3, бачимо, що вивчення Конституції СРСР аж ніяк не сприяло розширенню демократичної правосвідомості учнів, а навпаки, сприяло ще більшому навіюванню ідеологічних принципів соціалістичного будівництва.

У 1978 р. до навчальної шкільної програми вводиться курс «Основи Радянської держави і права», який викладається у 8 класі загальноосвітніх шкіл УРСР [3]. Зміст курсу розкривається в його тематиці. Розглянемо у вигляді таблиці.

Таблиця 3

Орієнтовані теми курсів для вчителів, які будуть викладати курс «Основи Радянської держави і права» у VIII класі загальноосвітніх шкіл УРСР

Назва розділу, теми	К-ть годин
Розділ I. Загальні питання правової освіти і виховання школярів.	6
Тема 1. Завдання правового виховання підростаючого покоління в сучасних умовах.	2
Тема 2. Організація, форми і методи системи правової освіти і виховання учнів загальноосвітніх шкіл. Форми участі школярів в охороні громадського порядку.	2
Тема 3. Спільна робота школи, сім'ї і громадськості щодо правового виховання школярів.	2

Продовження таблиці 3

Розділ II. Питання змісту і методики курсу «Основи радянської держави і права»	44
Тема 1. Марксистсько-ленінська теорія держави і права. Криза сучасної буржуазної держави і права.	2
Тема 2. XXIV з'їзд КПРС про дальший розвиток державності і демократії, зміцнення соціального закону і правопорядку.	2
Тема 3. Основні освітньо-виховні завдання, структура, зміст і методи викладання курсу «Основи радянської держави і права».	4
Тема 4. Радянська соціалістична держава.	2
Тема 5. Мораль і право у розвинутому соціалістичному суспільстві.	2
Тема 6. Радянське право і соціалістичний закон.	2
Тема 7. Галузі радянського соціалістичного права, їх основний зміст і особливості.	2
Тема 8. Радянське державне право.	4
Тема 9. Адміністративне право.	2
Тема 10. Трудове право.	4
Тема 11. Колгоспне право.	2
Тема 12. Цивільне право.	4
Тема 13. Сімейне право.	2
Тема 14. Кримінальне право.	6
Тема 15. Забезпечення законності і правопорядку.	3
Тема 16. Використання технічних засобів і наочних посібників у процесі правової освіти і виховання учнів.	1

Зміст шкільної правової освіти, як видно з вищенаведеної тематики, був направлений на кращу підготовку учнів до майбутньої участі в розбудові держави та повністю був підпорядкований її інтересам, ігноруючи інтереси учнівської молоді. Таким чином, концептуально зміст шкільної правової освіти визначався освітньою політикою держави, ураховуючи в першу чергу інтереси політичного, соціально-економічного її будівництва.

Розпад Радянського Союзу спричинив уникнення навчальних курсів, предмети правової освіти свого часу, однак залишилася потужна нормативно-правова, документальна, науково-методологічна база, яка має стати позитивним і негативним досвідом у подальшому розвитку правових впливів на особистість. Перед новими незалежними державами постала нова задача – розбудова власних правових систем, які базуються на принципах

справедливості, демократизму, верховенства закону, поваги прав і свобод людини і громадянина. Так розпочалася розробка нової навчально-методичної бази правової освіти, яка триває й донині.

У 90-х рр. головною ідеєю стає розбудова правової держави та становлення громадянського суспільства, а освітня політика переорієнтовується на інтереси учня з метою підготовки гідного громадянина, активного учасника в політико-правовому житті країни. У зв'язку з цим у системі шкільної правової освіти з'являються наступні навчальні предмети: «Правознавство (Основи правознавства)» (9 кл., 1995 р.) [8], «Права людини» (10-11 кл., проект програми – 1995 р.) [7], «Практичне право» (8 кл., 1998 р.) [2]. Вивчення формування сутності змістової компоненти шкільної правової освіти в період незалежності стане перспективою наших подальших розвідок.

Література

1. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/17/mon.pdf>. **2. Пометун О. І.** Курс «Практичне право» – новий підхід до правової освіти підлітків / О. І. Пометун, Т. О. Ремех, І. М. Гейко // Шлях освіти. – 2001. – № 4. – С. 32-34. **4. Про введення курсу** «Основи Радянської держави і права» у VIII класі загальноосвітніх шкіл УРСР : наказ №11 від 30 січня 1975 р. // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1975. – № 5. – С. 3-10. **5. Про введення курсу** «Суспільствознавство» в середніх школах та педагогічних училищах Української РСР / Наказ № 194 від 19 листопада 1962 р. // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1962. – № 22. – С. 22-24. **6. Програма для середньої загальноосвітньої школи** – суспільствознавство / Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти. – 1971. – № 16. – С. 3-16. **7. Про загальну середню освіту** [Електронний ресурс] / Закон України № 651-XIV від 13 травня 1999 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14>. **8. Програма курсу** «Права людини» для учнів середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів / Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1995. – № 19. – С. 2-25. **9. Про Національну програму** правової освіти населення: Указ Президента України (№ 992/2001 від 18.10.2001 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/>

show/992/2001. **10. Про Національну стратегію** розвитку освіти України на період до 2021 р. : Указ Президента України (№ 344/2013від 25.06.2013 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. **11. Про поліпшення** вивчення основ радянського права у загальноосвітніх школах, педагогічних училищах та педінститутах / Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1972. – № 18. – С. 3-16. **12. Школярям** – про Основний Закон країни : Методичний лист МОН УРСР «Про вивчення учнями Конституції СРСР» // Збірник наказів та інструкцій МОН УРСР. – 1977. – № 23 – С. 5-19.

SUMMARY

Vysotsky L. School legal education syllabus in the second half of the XX century.

The article analyzes educational legal framework, Ministry of Education of the Ukrainian SSR for determining school legal education syllabus. It is established that legal education in secondary schools in the second half of the twentieth century was through mastery of these school courses: «The Constitution of the USSR», «Social Science», «Fundamentals of Soviet State and Law». Social Science is an effective means of forming the communist ideology of the Soviet population. In the capacity of the course, it helped to systematize and generalize the knowledge of a secondary school. The content of the course «Fundamentals of Soviet State and Law» was aimed at better students' preparing for future participation in the development of the state and was completely subordinated to its interests, ignoring the students' interests. A detailed study of these school courses allowed to find out that the content of education component in legal school education policy was subordinated to the state and the needs determined its political and historical, social and economic development. There occurred the collapse of the Soviet Union and the courses proposed, but remained a strong regulatory, documentary, scientific and methodological base, which has positive and negative educational influence on personality. The newly independent states have a new task – to build their own legal systems based on the principles of justice, democracy, rule of law, respect for the rights and freedoms of a man and a citizen. Thus began the development of new teaching frame work of legal education that continues till the present day.

In the 90's there was build a legal state and civil society, and educational policy was reoriented to student's interests, to prepare a decent citizen, an active participant in the political and legal life. In this regard, a school system of legal education includes the following subjects: «Law (Law Basics)», «Human Rights», «Practical Law». The study of semantic components forming the essence

of the school of legal education in the period of independence will be the prospect to continue the researches.

Key words: content, education syllabus, curriculum, school legal education.

УДК 371.14

Тетяна Побоча

СИСТЕМА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

У статті актуалізовано питання наявності чинної нормативно-правової бази діяльності інститутів післядипломної педагогічної освіти, констатовано, що попри наявність значної нормативно-правової бази документів, які унормовують діяльність освітніх установ, заклади післядипломної освіти залишилися поза процесом нормотворення. Наголошено, що сьогодні надзвичайно актуальним залишається питання про ухвалення закону «Про післядипломну освіту». Зроблено припущення, що однозначне поєднання післядипломної освіти та освіти для дорослих ускладнить функціонування вітчизняної системи післядипломної, зокрема педагогічної освіти.

Ключові слова: післядипломна освіта, педагогічна освіта, освіта дорослих, закон України, постанова Верховної Ради, наказ Міністерства освіти та науки України.

Побоча Т. Система последипломного педагогического образования современной Украины: нормативно-правовое регулирование.

В статье актуализирован вопрос наличия существующей нормативно – правовой базы деятельности институтов последипломного педагогического образования, констатировано, что, несмотря на наличие значительной нормативно – правовой базы документов, которые нормируют деятельность образовательных учреждений, учреждения последипломного образования остались вне процесса нормотворчества. Отмечено, что сегодня очень актуальным остаётся вопрос о принятии закона «О последипломном образовании». Предполагается, что однозначное сочетание последипломного образования и образования для взрослых усложнит функционирование отечественного последипломного, в частности, педагогического образования.

Ключевые слова: последипломное образование, педагогическое образование, образование взрослых, закон Украины, постановление Верховного Совета, приказ Министерства образования и науки Украины.